

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

100 *Років*
ХЕРСОНСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ
УНІВЕРСИТЕТУ

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія:
ЮРИДИЧНІ НАУКИ
Випуск 3
Том 1

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Стратонов Василь Миколайович – ректор Херсонського державного університету, д.ю.н., професор, заслужений юрист України

Заступники головного редактора:

Бевзенко Володимир Михайлович – завідувач кафедри адміністративного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, д.ю.н., професор

Сайчин Олександр Сергійович – завідувач кафедри галузевого права юридичного факультету Херсонського державного університету, д.ю.н., професор

Відповідальний секретар:

Гавловська Аліна Олександрівна – старший викладач кафедри галузевого права юридичного факультету Херсонського державного університету, к.ю.н.

Члени редакційної колегії:

Галуцько Віра Миколаївна – проректор з матеріально-технічного розвитку та інфраструктури, доцент кафедри історії та теорії держави і права юридичного факультету Херсонського державного університету, к.ю.н., доцент

Кафарський Володимир Іванович – професор кафедри теорії держави і права Херсонського державного університету, д.ю.н., професор, заслужений юрист України

Волошин Юрій Олексійович – завідувач відділу теорії і практики законотворчої діяльності, директор Української школи законотворчості Інституту законодавства Верховної Ради України, д.ю.н., професор

Литвинов Олексій Миколайович – завідувач кафедри кримінального права та кримінології Харківського національного університету внутрішніх справ, д.ю.н., професор

Літвін Валерій Валерійович – професор кафедри галузевого права Херсонського державного університету, к.ю.н.

Леоненко Тетяна Євгенівна – заступник завідувача кафедри кримінального процесу та криміналістики Класичного приватного університету, к.ю.н., доцент

Лукашевич Віталій Григорович – проректор з наукової роботи, завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики Класичного приватного університету, д.ю.н., професор, заслужений юрист України

Мельник Роман Сергійович – професор кафедри адміністративного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, д.ю.н., старший науковий співробітник

Мікулин Віктор Петрович – заступник голови Закарпатської обласної державної адміністрації, д.ю.н., професор

Слінько Сергій Вікторович – професор кафедри кримінального процесу та криміналістики Харківського національного університету внутрішніх справ, д.ю.н., професор

Стрельцов Євген Львович – вчений секретар Південного регіонального наукового центру Національної академії правових наук України, член-кореспондент Національної академії правових наук України, д.ю.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України

Фріс Павло Львович – завідувач кафедри кримінального права Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, д.ю.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України

Шишка Роман Богданович – завідувач кафедри цивільно-господарських дисциплін Ірпінської фінансово-юридичної академії, д.ю.н., професор

Шутак Ілля Дмитрович – професор кафедри теорії та історії права Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, д.ю.н., професор

Коровайко Олександр Іванович – голова Апеляційного суду Херсонської області, к.ю.н.

Чертова Надія Андріївна – завідувач кафедри міжнародного права і порівняльного правознавства Північного (Арктичного) федерального університету імені М.В. Ломоносова, д.ю.н., професор (Російська Федерація, м. Архангельськ)

Гармаєв Юрій Петрович – завідувач кафедри організації прокурорсько-слідчої діяльності Іркутського інституту підвищення кваліфікації прокурорських працівників Генеральної прокуратури Російської Федерації, д.ю.н., професор (Російська Федерація, м. Иркутськ)

Кубічек Павол – декан юридичного факультету Університету імені Коменського, д.ю.н., професор (Республіка Словаччина, м. Братислава)

Рябініна Тетяна Кимівна – завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики Південно-Західного державного університету, к.ю.н., професор (Російська Федерація, м. Курськ).

Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки» є фаховим виданням на підставі Наказу МОН України від 10 жовтня 2013 року № 1411 (додаток № 5).

*Журнал включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)*

**Затверджено відповідно до рішення вченої ради
Херсонського державного університету
(Протокол № 1 від 28.08.2017 р.)**

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації – серія КВ № 19746-9546Р
від 15.03.2013 р. видане Державною реєстраційною службою України

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

Ковальова С.Г. «СУД БОЖИЙ» У СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ПРАВОСВІДОМОСТІ (НА МАТЕРІАЛАХ НАРАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ІХ – ХІІ СТ.).....	8
Мацелюх І.А. ІНСТИТУТ ЦЕРКОВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ В ЗАКОНОДАВСТВІ РУСЬКОЇ ДЕРЖАВИ.....	12
Міхайліна Т.В. ПРАВОВА ОСВІТА ТА ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ: АСПЕКТИ СПІВВІДНОШЕННЯ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ.....	17
Навроцький О.О. СУБ'ЄКТИВНІ ПРАВА В СТРУКТУРІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДИТИНИ.....	21
Рижук Ю.М. ФІЛОСОФІЯ ПРИРОДНОГО ПРАВА В СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ДОКТРИНИ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	25
Тігаренко А.А. СПІВВІДНОШЕННЯ ДЕФІНІЦІЙ «СУВЕРЕНІТЕТ НАЦІЇ (НАРОДУ)» ТА «ПРИНЦИП ПРАВА НАЦІЇ (НАРОДУ) НА САМОВИЗНАЧЕННЯ» В ДОБУ ПРОСВІТНИЦТВА: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	30
Чепець О.С. КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІВ НОТАРІАТУ В УКРАЇНІ В РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД.....	34

СЕКЦІЯ 2

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Боберська К.Г. ІНСТИТУТ ОМБУДСМЕНА В УКРАЇНІ ТА ШВЕЙЦАРСЬКІЙ КОНФЕДЕРАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ ПРАВА НА ЗАЙНЯТТЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ.....	40
Васильченко О.П. ВНУТРІШНЬО ПРЕМІЩЕНІ ОСОБИ ЯК ОСОБЛИВО ВРАЗЛИВА КАТЕГОРІЯ НАСЕЛЕННЯ КРИЗЬ ПРИЗМУ МІЖНАРОДНОГО І КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА (ПРОБЛЕМА ДИСКРИМІНАЦІЇ).....	44
Кириченко Ю.В. КОНСТИТУЦІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА НА ПРАЦЮ В УКРАЇНІ ТА ДЕРЖАВАХ КОНТИНЕНТАЛЬНОЇ ЄВРОПИ.....	48
Кучінік Р.В. ЦІННОСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ.....	54
Нестор Я.В. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРИНЦИПІВ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОЧИНСТВА В АКТАХ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ.....	57
Обрусна С.Ю., Ільницький М.С. СТАНОВЛЕННЯ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ВИБОРІВ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	61
Чехович Т.В. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ВИЗНАННЯ ТА НОРМАТИВНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ ГРОМАДЯН ПЕРЕД ЗАКОНОМ.....	67

СЕКЦІЯ 3

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Антонюк О.І. ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ У КОНТЕКСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРОЦЕДУР ЩОДО ВИЛУЧЕННЯ МАЙНА, ВИЗНАНОГО НЕОБҐРУНТОВАНИМИ АКТИВАМИ.....	72
Галкевич С.В. ОСНОВНІ КАТЕГОРІЇ ЦИВІЛЬНОГО ДЕЛІКТНОГО ПРАВА.....	78
Ганжерлі А.О. СУБ'ЄКТИВНА І ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНИ ВІДМОВИ ВІД ПРАВА ВЛАСНОСТІ.....	82
Гуйван П.Д. ПРАВОВІ НАСЛІДКИ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ ДЛЯ УКРАЇНИ.....	86
Заботін В.В. ВИДИ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	91
Костова Н.І. ПРОБЛЕМА ДОТРИМАННЯ ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ У КРАЇНАХ ЄС: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	97
Лісничка О.М. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	99
Нівня М.І. МОМЕНТ ВСТАНОВЛЕННЯ ВАРТОСТІ НЕРУХОМОГО МАЙНА У РАЗІ ЙОГО ПРИМУСОВОГО ВІДЧУЖЕННЯ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ СУСПІЛЬНОЮ НЕОБХІДНІСТЮ.....	103
Новікова Н.А. ЗАГАЛЬНІ КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ПОКАЗАНЬ СВИДКА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	106
Ромашенко І.О. ПОРЯДОК ТА ФОРМИ ЗАХИСТУ СУБ'ЄКТИВНИХ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ОХОРОНЮВАНИХ ЗАКОНОМ ІНТЕРЕСІВ ШЛЯХОМ ЗМІНИ ТА ПРИПИНЕННЯ ПРАВОВІДНОШЕННЯ.....	110

УДК 347.51

ОСНОВНІ КАТЕГОРІЇ ЦИВІЛЬНОГО ДЕЛІКТНОГО ПРАВА

Галкевич С.В., асистент
кафедри приватного права
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Стаття присвячена визначенню поняття, сутності та співвідношення основних категорій цивільного деліктного права.

Ключові слова: цивільний делікт, цивільна деліктна відповідальність, цивільне деліктне зобов'язання.

Статья посвящена определению понятия, сущности и соотношения основных категорий гражданского деликтного права.

Ключевые слова: гражданский деликт, гражданская деликтная ответственность, гражданское деликтное обязательство.

Halkevych S.V. THE MAIN CATEGORIES OF CIVIL TORT LAW

The article deals with the definition of the concept, essence and ratio of the main categories of civil tort law.

Key words: civil tort, civil tort liability, civil tort obligation.

Постановка проблеми. Глибоке осмислення й успішне вирішення проблем сучасного цивільного права неможливі без дослідження особливостей, розкриття змісту його категоріального апарату. Типова ситуація складається й у сфері цивільного деліктного права, чіткість розуміння якого починається лише тоді, коли йдеться про конструювання понять і виявлення специфіки застосування вже наявних. Реалії суспільного розвитку та приватного цивільно-правового обігу зумовлюють необхідність створення єдиного несуперечливого термінологічного апарату, а також вироблення загальних базових правових понять для їх однакового розуміння та застосування. Й попри те, що конструкції цивільного делікту, цивільної деліктної відповідальності, цивільного деліктного зобов'язання можуть видозмінюватись відповідно до умов кожної конкретної справи, однак загальні системні властивості дозволяють генерувати вищезгадані юридичні поняття і вживані для їх позначення терміни, а також установлювати загальні ознаки, властиві цілій низці розрізних окремих фактів цивільної правової дійсності, й давати загальне визначення виявленим закономірностям.

Стан дослідження. У наукових дослідженнях вітчизняних учених розглядалися теоретичні основи цивільно-правової відповідальності (І.С. Канзафарова), деліктні зобов'язання (Д.В. Боброва, О.О. Отрадна, С.Д. Гринько (Русу)), підстави деліктної відповідальності (Г.К. Матвеев), зобов'язання відшкодування шкоди (Т.С. Ківалова), відшкодування шкоди, завданого злочином (В.В. Васильєв), відшкодування шкоди, завданого особою у разі здійснення нею права на самозахист (Л.І. Ляшевська) та інші проблеми цивільної позадоговірної відповідальності.

Основною метою статті є визначення поняття, сутності та співвідношення основних категорій цивільного деліктного права, зокрема таких як: цивільний делікт, цивільна деліктна відповідальність, цивільне деліктне зобов'язання.

Виклад основного матеріалу. Використання терміну «цивільне деліктне право» не

є характерним для вітчизняної цивільно-правової доктрини. Хоча у працях українських цивілістів часто можна зустріти такі терміни як «цивільне деліктне зобов'язання», «деліктні відносини», «делікт» і т.п. Більшість дослідників цивільне деліктне право називають по-різному: інститутом відшкодування шкоди, інститутом деліктної відповідальності, інститутом відповідальності за нанесення шкоди. Таке загальне ототожнення понять зумовлене відсутністю у Цивільному кодексі України визначень понять: «делікт», «цивільна деліктна відповідальність», «цивільне деліктне зобов'язання», «позадоговірні зобов'язання», «зобов'язання з відшкодування шкоди» та інших. Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) використовує термін «відшкодування шкоди» у другому підрозділі особливої частини, що присвячений позадоговірним зобов'язанням, в якому міститься глава з такою назвою.

Але чи можна застосовувати поняття «цивільне деліктне право» та «інститут з відшкодування шкоди» як синоніми?

Щоб це зрозуміти спочатку потрібно дати відповідь на три питання:

1. «Що таке цивільно-правовий делікт?»
2. «Що таке деліктна відповідальність?»
3. «Що таке деліктні зобов'язання?».

Відповіді на ці питання дозволять визначити коло відносин, що є предметом регулювання цивільного деліктного права.

Що таке цивільно-правовий делікт?

Під деліктами у цивільному праві найчастіше розуміють позадоговірні правопорушення. Також поняття делікту застосовують в адміністративному праві, тому варто відокремлювати цивільно-правові делікти, яким притаманні специфічні ознаки:

- 1) відповідальність передбачена нормами цивільного права;
- 2) наслідком вчинення є нанесення майнової або моральної шкоди;
- 3) відповідальність у вигляді відшкодування шкоди;
- 4) направленість на приватні правовідносини.

Відповідальність за вчинення адміністративних деліктів повністю врегульована нор-

мами адміністративного права, які переважно закріплені у Кодексі України про адміністративні правопорушення, тоді як відповідальність за цивільно-правові делікти є предметом регулювання цивільного права.

Також відрізняються заходи відповідальності за вчинення деліктів: за вчинення цивільно-правового делікту передбачена відповідальність у вигляді відшкодування шкоди, а за вчинення адміністративних деліктів передбачені адміністративні стягнення, такі як штраф, виправні роботи, громадські роботи, адміністративний арешт, конфіскація та інші. Варто зазначити, що ст. 40 КУпАП також передбачається покладення на винну особу обов'язку відшкодувати заподіяну шкоду. Цікавим є те, що КУпАП надає повноваження адміністративній комісії, виконавчому органу сільської, селищної, міської ради вирішувати питання про відшкодування винним майнової шкоди, якщо її сума не перевищує двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Також у частині третій цієї статті вказується, що у випадках, не передбачених статтею, питання про відшкодування майнової шкоди, заподіяної адміністративним правопорушенням, вирішуються у порядку цивільного судочинства. З цієї норми можна зробити висновок, що у деяких випадках адміністративні делікти можна віднести і до цивільно-правових. Прикладом такого делікту є порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності, яке передбачається ст. 512 КУпАП.

Різниця у санкціях за адміністративні та цивільно-правові делікти обумовлена різною природою та метою адміністративної і цивільної відповідальності. Основною метою цивільної відповідальності є компенсація нанесеної шкоди, а не покарання правопорушника.

На відміну від цивільно-правових деліктів, відповідальність за адміністративні настає внаслідок протиправних дій (бездіяльності) незалежно від того, чи була нанесена шкода іншій особі, у той час, коли наслідком цивільно-правового делікту завжди є нанесення шкоди.

Також цивільно-правові делікти потрібно відрізнити від інших цивільних правопорушень, а саме від договірних та тих, в яких відсутні умови цивільної відповідальності. На відміну від договірних правопорушень, цивільно-правові делікти:

- 1) передбачаються тільки цивільним законодавством;
- 2) не пов'язані з порушенням договору;
- 3) відповідальність за них передбачена тільки у вигляді відшкодування шкоди;
- 4) необхідною умовою притягнення відповідальності за них є вина;
- 5) наслідком їх вчинення є нанесення майнової або моральної шкоди.

Договірні правопорушення є порушеннями умов договору, які закріплені у самому договорі, або умов, передбачених законодавством, які поширюються на даний договір, так званих звичайних умов. Відповідальність за такі правопорушення може наставати у вигляді відшкодування шкоди та сплати неустойки у вигляді штрафу або пені. Крім того, на відміну від деліктів, де відповідальність є переважно

відшкодування реально нанесених збитків, за порушення договору часто відшкодовується шкода у вигляді упущеної вигоди.

Також, на відміну від договірних правопорушень, для притягнення до відповідальності за цивільно-правові делікти необхідна наявність всіх умов відповідальності, у тому числі вини. А у договірних зобов'язаннях при порушенні договору навіть з вини третіх осіб, зобов'язана особа (боржник) несе відповідальність перед кредитором. Однак, варто зазначити, що боржник у майбутньому може також вимагати відшкодування збитків від третіх осіб, через яких він не мав змоги належно виконати договір.

Ще однією відмінністю цивільно-правових деліктів є те, що наслідком їх вчинення завжди є нанесення майнової та моральної шкоди. У той час, коли порушенням договору може бути не виконання умов договору без нанесення майнової та моральної шкоди. Наприклад, прострочення виконання обов'язку за договором може стати наслідком застосування пені, навіть якщо таке прострочення не нанесло шкоди іншій стороні.

Отже, цивільно-правовий делікт – це позадоговірне порушення майнового чи особистого немайнового права, передбаченого цивільним законодавством, наслідком якого є нанесення майнової або моральної шкоди, за яке законом передбачена відповідальність у вигляді відшкодування шкоди. Це відшкодування має здійснити одна сторона на користь іншої, що і буде відображати вчинене правопорушення. Існують й інші цивільні правопорушення, які не є деліктами, зокрема порушення договору. Делікти складають найрізноманітнішу групу цивільних правопорушень у праві, захищаючи широке коло інтересів учасників цивільних правовідносин.

Що таке цивільна деліктна відповідальність? Наслідком вчинення цивільно-правових деліктів є притягнення до цивільної відповідальності.

У цивілістичній доктрині склалися три класичні підходи до розуміння цивільно-правової відповідальності: цивільно-правова відповідальність визначається через категорії «санкція», «правовідношення», «обов'язок» [10, с. 153].

У літературі поширеним є бачення цивільно-правової відповідальності за нанесення шкоди як виду цивільного охоронного правовідношення, в якому одна сторона (заподіювач шкоди) зобов'язана нести передбачені нормами права негативні наслідки вчиненого нею правопорушення у вигляді компенсації за власний кошт, завданої іншій особі шкоди, а інша сторона (потерпілий) має право на відшкодування шкоди. Дане визначення цивільно-правової відповідальності доцільніше застосовувати до поняття цивільне деліктне зобов'язання, адже воно відображає правовідносини, в яких одна сторона боржник (правопорушник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони кредитора (потерпіла особа) певну дію, а саме відшкодувати нанесену протиправними діями шкоду, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.

Підхід до вираження поняття «відповідальність» через правовідношення не відображає її сутності. По-перше, якщо взяти до уваги переважний примусовий характер реалізації цивільно-правової відповідальності, то у такому випадку виникають дві групи правовідносин: матеріальні та процесуальні. По-друге, правовідносини між потерпілим та деліквентом не завжди закінчуються компенсацією завданої шкоди (наприклад, суд відмовляє у позові про відшкодування шкоди у зв'язку з відсутністю вини деліквента), однак це не означає, що відносини між суб'єктами не виникло. Але ці правовідносини ми не можемо визнати відповідальністю. Крім того, правовідносини завжди мають два або більше суб'єктів, а поняття «відповідальність» стосується однієї конкретної особи або осіб, які займають одну сторону у правовідношенні – сторону боржника [10, с. 155].

У деяких дослідженнях поняття деліктної відповідальності ототожнюють та застосовують поряд з поняттям зобов'язань з відшкодування шкоди, хоча наведені поняття за своєю сутністю є зовсім різними. Взагалі, якщо детально розглянути категорії «зобов'язання» та «відповідальність», то можна зробити висновок, що за своєю природою це є різні поняття, а їхнє розмежування є важливим для повноти та логічності наукового дослідження.

Для застосування цивільної деліктної відповідальності, як особливої форми відповідальності, потрібна наявність загальних умов відповідальності: протиправна поведінка, шкода, причинний зв'язок та наявність вини. Частина науковців ці умови відносить до підстав виникнення зобов'язань з відшкодування шкоди. І якщо з позицією окремих авторів щодо протиправної поведінки і шкоди, як підстави виникнення зобов'язань, частково можна погодитись, то категорія вини відноситься суто до умов застосування саме відповідальності, а не виникнення зобов'язань. Можна погодитись з тим, що деліктна відповідальність і деліктні зобов'язання тісно пов'язані поняття, але їх не можна ототожнювати. Зв'язок цих понять можна передати формулою: вчинення делікту призводить до застосування деліктної відповідальності до правопорушника, а це породжує виникнення зобов'язання (обов'язку) відшкодувати шкоду потерпілій особі.

Під цивільно-правовою відповідальністю у доктрині цивільного права традиційно розуміють покладення на правопорушника нового додаткового обов'язку або позбавлення суб'єктивного цивільного права [1, с. 24].

Цивільна деліктна відповідальність – це відповідальність за вчинення цивільно-правового делікту, у вигляді покладення на винну особу обов'язку відшкодувати шкоду потерпілому.

Що таке цивільні деліктні зобов'язання? Цивільне деліктне зобов'язання є наслідком застосування цивільно-правової відповідальності до правопорушника. Як зазначали І.С. Самощенко та М.Х. Фарукшин: «виконання зобов'язання у цивільному праві доволі часто являє собою саме юридичну відповідальність. Для зобов'язань, що виникають після нанесення шкоди, це безсумнівно. Тут

саме зобов'язання є передбачена законом санкція на випадок правопорушення, а його виконання – реалізація санкції, юридична відповідальність» [13, с. 28].

Як і в інших видах зобов'язань, у деліктному присутні дві сторони – кредитор та боржник. Боржником виступає правопорушник, винний у вчиненні цивільно-правового делікту, а кредитором виступає потерпіла особа, якій була нанесена майнова або моральна шкода. У даному зобов'язанні кредитор має право вимагати від боржника виконання обов'язку відшкодувати завдану шкоду.

Отже, деліктне зобов'язання – це правовідношення, що виникає внаслідок притягнення винної особи до відповідальності за вчинення цивільно-правового делікту.

Чи можна застосовувати поняття «цивільне деліктне право» та «інститут з відшкодування шкоди» як синоніми? Зобов'язання відшкодування шкоди є правовим інститутом цивільного права, наслідком реалізації норм якого є не договірні правовідносини, що виникають внаслідок завдання шкоди, у яких, спираючись на імперативний припис норм цивільного законодавства, кредитор (потерпілий – особа, якій завдана шкода або особа, вказана у законі) має право вимагати від боржника (особи, яка завдала шкоду, або від суб'єкта, вказаного у законі) відшкодування завданої йому шкоди у повному обсязі [4, с. 5].

У свою чергу, предметом цивільного деліктного права є особливий вид суспільних відносин, що виникають у зв'язку з притягненням особи до цивільної відповідальності за вчинення цивільно-правового делікту – цивільні деліктні правовідносини. Ці відносини є зобов'язальними і виникають після вчинення делікту – правопорушення, внаслідок якого наноситься шкода суб'єкту цивільних правовідносин, де кредитором виступає потерпіла особа, а боржником є правопорушник (заподіювач шкоди).

Крім деліктних, зобов'язання з відшкодування шкоди містять у собі:

- відшкодування шкоди, завданої у стані крайньої потреби (відповідно до ст. 1171 Цивільного кодексу України суд може покласти обов'язок відшкодування шкоди на особу, в інтересах якої діяла особа, яка завдала шкоди, або зобов'язати кожного з них відшкодувати шкоду у певній частці);
- відшкодування шкоди, завданої малолітньою особою;
- відшкодування шкоди, завданої недієдатною фізичною особою;
- відшкодування шкоди, завданої фізичною особою, яка не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними.

Відшкодування шкоди, завданої правомірними діями чи відшкодування шкоди нанесеної особами, які не могли усвідомлювати своїх дій взагалі не можна віднести ні до деліктної відповідальності, ні до відповідальності у цілому. Обов'язок відшкодування шкоди у цих випадках є позадоговірним зобов'язанням, встановленим Цивільним кодексом України, але не є заходом відповідальності.

Також до зобов'язань з відшкодування шкоди, які не належать до деліктних, частко-

во можна віднести зобов'язання, що виникають внаслідок завдання шкоди джерелом підвищеної небезпеки, адже, відповідно до ч. 2 ст. 1187 Цивільного кодексу України, за загальним правилом шкода, завдана джерелом підвищеної небезпеки, відшкодовується особою, яка на відповідній правовій підставі володіє об'єктом, використання, зберігання або утримання якого створює підвищену небезпеку. Тобто для виникнення зобов'язань з відшкодування шкоди наявність вини особи, що володіє таким об'єктом, у заподіяній шкоді об'єктом підвищеної небезпеки не є обов'язковою. Тільки у випадку неправомірного заволодіння транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом зобов'язання з відшкодування шкоди виникає не у власника цього об'єкту, а у особи, що винна у нанесенні шкоди.

Обов'язок відшкодувати шкоду, що настає у порядку ст. 1187 Цивільного кодексу України, не є відповідальністю, оскільки вона не має зв'язку з суб'єктивним елементом складу правопорушення (вина виключена), відсутність якого руйнує єдність складу правопорушення як єдиної засади відповідальності. Суб'єкт зобов'язання відшкодувати шкоду, діє в умовах відсутності свободи вибору варіантів поведінки (тобто відсутності свободи волі), внаслідок чого виникнення зв'язку між державою і суб'єктом права, який ґрунтується на принципі відповідальності, неможливе [8, с. 150].

Також виникають питання щодо зобов'язань з відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товару, робіт (послуг), відповідно до ст. 1209 ЦК України виникають незалежно від вини виготовлювача товару, що є нерухожим майном, виконавця робіт (послуг), а також від того, чи перебував потерпілий з ними у договірних відносинах.

Досить суперечливим є положення ст. 1173 ЦК України, де йдеться про відшкодування шкоди, завданої органом державної влади або органом місцевого самоврядування. У статті закріплюється обов'язок відшкодування шкоди незалежно від вини органів у прийнятті незаконних рішень. Хоча вина це та категорія, яка характерна саме фізичним особам, тобто тут може йтися лише про вину службових осіб цих органів, і взагалі важко уявити прийняття незаконних рішень без наявності вини.

Ми вважаємо, що всі перераховані вище зобов'язання не можна віднести до предмета цивільного деліктного права, адже ці зобов'язання не є наслідком застосування цивільної відповідальності, адже для цього необхідна наявність всіх загальних умов відповідальності: протиправна поведінка, шкода, причинний зв'язок та наявність вини.

Однак у вітчизняній цивільно-правовій доктрині таке бачення деліктної відповідальності переважно заперечується, у зв'язку зі сформованими положеннями ст. 1166 ЦК України, згідно з якою впливає поділ деліктів на генеральні та спеціальні. Генеральним деліктом є нанесення шкоди, при якому наявні всі загальні умови деліктної відповідальності, а спеціальні делікти – це делікти, в яких відсутня певна умова деліктної відповідальності,

відповідальність за такі делікти настає тільки у визначених законом випадках.

Але у цьому випадку, якщо з конструкції складу правопорушення вилучити вину або іншу умову деліктної відповідальності, то руйнується сам зміст та призначення цивільної відповідальності, і треба вести мову про інше правове явище, яке має іншу правову природу [8, с. 151].

Ми погоджуємося, що у виключних випадках законодавством потрібно врегульовувати відшкодування майнової шкоди за відсутності певної умови цивільно-правової відповідальності, однак тоді мова буде йти не про відповідальність, а про зобов'язання, визначені цивільним законодавством.

Висновки. Переважна більшість питань цивільного деліктного права у вітчизняній цивілістичній доктрині зберігає дискусійний характер, що зумовлює доцільність вироблення теоретичних основ сучасного розуміння та узагальнення підходів щодо обґрунтування змісту, сутності таких основних категорій як: *цивільно-правовий делікт* (позадовірні правопорушення, передбачені виключно цивільним законодавством, необхідною умовою притягнення до відповідальності за які є вина, а наслідком – нанесення майнової або моральної шкоди потерпілому), *цивільні деліктні зобов'язання* (правовідношення, що виникає внаслідок притягнення винної особи до відповідальності за вчинення цивільно-правового делікту), *цивільна деліктна відповідальність* (відповідальність за вчинення цивільно-правового делікту, у вигляді покладення на винну особу обов'язку відшкодувати шкоду потерпілому).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безклубий І. Відповідальність у приватному праві : [монографія] / [І. Безклубий, Н. Кузнецова, Р. Майданник та ін.]. – К. : Грамота, 2014. – 416 с.
2. Гринько (Русу) С.Д. Вітчизняна концепція деліктних зобов'язань / С.Д. Гринько (Русу) // Університетські наукові записки. – 2012. – № 1. – С. 287–294.
3. Жукровська Н.Б. Право особи на відшкодування майнової шкоди в Українській РСР: історико-правовий аспект / Н.Б. Жукровська // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія Юридичні науки : збірник наук. праць. – 2014. – № 801. – С. 125–128.
4. Ківалова Т.С. Зобов'язання відшкодування шкоди за цивільним законодавством України: теоретичні проблеми : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юр. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Т.С. Ківалова. – Одеса, 2008. – 40 с.
5. Ківалова Т.С. Класифікація зобов'язань відшкодування шкоди / Т.С. Ківалова // Юридичний вісник. – 2011. – №1. – С. 40–46.
6. Ківалова Т.С. Проблемні питання визначення підстав виникнення зобов'язань відшкодування шкоди за цивільним законодавством України / Т.С. Ківалова // Актуальні проблеми держави і права : збірник наук. праць. – О., 2008. – Вип. 43. – С. 36–42.
7. Матвеев Г.К. Основания гражданско-правовой ответственности : [монография] / Г.К. Матвеев. – М. : Юрид. лит., 1970. – 312 с.
8. Мішук В.В. Делікт як підстава цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану джерелом підвищеної небезпеки / В.В. Мішук // Часопис Хмельницького університету управління та права : збірник наук. праць. – Хм., 2013. – №3 (47). – С. 146–151.

9. Немцева А.О. Теоретико-правовий аналіз відповідальності без вини у цивільному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / А.О. Немцева. – К., 2016. – 213 с.

10. Отраднова О.О. Деліктна відповідальність: поняття, сутність та співвідношення із деліктним зобов'язанням / О.О. Отраднова // Університетські наукові записки, 2013, №3 (47) – С. 152-158.

11. Отраднова О.О. Проблеми вдосконалення механізму цивільно-правового регулювання деліктних зобов'язань : [монографія] / О.О. Отраднова. – К. : Юрінком Інтер, 2014. – 327 с.

12. Піддубна В.Ф. Умови деліктної відповідальності в порівняльно-правовому аспекті / В.Ф. Піддубна // Актуальні проблеми приватного права : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 93-й річниці з дня народж. В.П. Маслова, Харків, 27 лют. 2015 р. – Харків, 2015. – С. 158–163.

13. Самошенко І.С. Ответственность по советскому законодательству : [монография] / И.С. Самошенко, М.Х. Фарукшин. – М. : Юрид. лит., 1971. – 240 с.

14. Steele J. Tort Law: Text, Cases, and Materials / Jenny Steele. – Oxford University Press, 2014. – 992 pp.

15. Gardner J. What is Tort Law For? Part 1: The Place of Corrective Justice / John Gardner // Legal Research Paper Series. – 2010. – Paper № 1. – 50 pp.

УДК 347.125

СУБ'ЄКТИВНА І ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНИ ВІДМОВИ ВІД ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Ганжерлі А.О., здобувач
кафедри цивільного права № 2
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена розгляду суб'єктивного і об'єктивного елементів відмови від права власності як умови її реалізації. Розглядається воляова складова відмови, волевиявлення, а також їх значення для припинення права власності внаслідок відмови від нього.

Ключові слова: право власності, відмова, припинення права власності, воля, волевиявлення.

Статья посвящена рассмотрению субъективного и объективного элементов отказа от права собственности как условий его реализации. Рассматривается волевая составляющая отказа, волеизъявление, а также их значение для прекращения права собственности вследствие отказа от него.

Ключевые слова: право собственности, отказ, прекращение права собственности, воля, волеизъявление.

Ganjerli A.O. SUBJECTIVE AND OBJECTIVE SIDES OF WAIVER OF PROPERTY RIGHT

The article is devoted to consideration of subjective and objective elements of waiver of ownership as conditions of its commitment. Volitional component of waiver, declaration of will and its meaning for termination of ownership on basis of waiver are analyzed.

Key words: property right, waiver, property right termination, will, declaration of will.

Постановка проблеми. Право власності становить юридичну основу сучасного економічного розвитку конкретної фізичної або юридичної особи, сім'ї, територіальної громади, держави й навіть державних об'єднань. Інститут власності є одним з найстаріших у праві. Поряд із цим, звертаючись до сучасних наукових досліджень можна простежити загальну тенденцію до розгляду права власності переважно у контексті його виникнення і реалізації. Це пов'язується із самою природою власності, яка повинна задовольняти інтереси конкретного суб'єкта, носія відповідного суб'єктивного права. Але поза належною увагою залишається питання відмови від права власності. У певній частині така відмова є аномальною для сучасного економічного світу, адже навіщо відмовляти від того, що може задовольняти інтереси власника або інших осіб, зокрема і шляхом оплатного або безоплатного відчуження відповідної речі?

Можливість відмови від права власності прямо витікає із самої природи цього права, з розпорядчої правомочності власника. Але якою повинна бути форма такої відмови? Яких умов необхідно дотриматись для того, щоб така відмова здійснилась? Ці питання з огляду на їх загальне вирішення положен-

нями Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) й малодослідженість і стали предметом нашого розгляду.

Ступінь розробленості проблеми. Питання відмови від суб'єктивних цивільних прав у речових правовідносинах розглядалися такими вченими юристами: І.А. Бірюков, В.І. Борисова, Ю.С. Гамбаров, Г.Ф. Дормидонтов, М.Л. Дювернуа, І.В. Жилінкова, Н.С. Кузнецова, Р.А. Майданик, В.Є. Рубаник, І.В. Спасибо-Фатеева, П.І. Стучка, Г.О. Уразова, Г.Г. Харченко, В.Л. Яроцький та ін.

Метою статті є визначення на підставі положень чинного цивільного законодавства України і наукових юридичних розробок особливостей суб'єктивного і об'єктивного елементів у конструкції відмови від права власності як речового права.

У традиційному уявленні право власності складається з трьох основних елементів, якими є правомочності володіння, користування та розпорядження майном. При цьому, реалізація трьох зазначених правомочностей може мати інтровертну або змішану інтровертно-екстравертну природу. Зокрема, вони можуть бути переважно спрямовані на задоволення виключно інтересів суб'єкта права, або на зволнення інтересів такого суб'єкта й інших